

BOGSKRIFT

Henrik Birkvig

Uddannet grafisk designer, ansat på Mediehøjskolen på Danmarks Medie- og Journalisthøjskole med speciale i skrift og typografi. Er forfatter og medforfatter til en lang række publikationer om grafisk kommunikation.

Teksten er det væsentligste element i de fleste bøger. Det er den nu, og det har den været fra den første skriftrulle til nutidens mangfoldighed af bogtyper. Arbejdet med at give den en passende visuel form – typografi – udgør en væsentlig del af bogdesignerens arbejde. Skriftvalget er derfor af stor betydning, både med hensyn til at nå et æstetisk tilfredsstillende resultat og med hensyn til funktion (læselighed, navigering).

I årene efter Gutenberg blev de fleste bøger sat med kun ét skriftsnit. Først sent i renæssancen blev det almindeligt at kombinere ordinær og kursiv, således at det var muligt at lave variation og fremhævelser. Eller at kombinere antikva og fraktur til adskillelse af tekstens dele.

Fra 1800-tallet blomstrer udviklingen af nye skriffter op. Især skriffter til displayformål i form af reklame. Industrialismens mange varer skal afsættes.

Herefter er der stort set to slags skriffter: dem til brødtekstopgaver (aviser, tidsskrifter, magasiner og ikke mindst bøger) og dem til såkaldte accidens-opgaver (annoncer, visitkort, løbesedler osv.).

Bogskriffter

I det 20. århundrede har man derfor anvendt begrebet bogskriffter til løsning af bogtypografiske opgaver. Det har stort set været antikvaskriffter i forskellige stilhistoriske varianter (renæssance, barok, nyklassicisme osv.).

Teknologien har spillet en rolle: ikke alle skriffter har været tilgængelige på alle former for sættemaskiner (Linotype, Monotype, Ludlow osv.). Af økonomiske grunde har sætterne i perioderne med blytype og fotosats måttet anskaffe udvalgte skriftstørrelser og -snit. Bogdesigneren har derfor også haft et begrænset udvalg til rådighed og til dels været bundet til det sætteri/trykkeri, som skulle udføre produktionen. Denne teknologiske begrænsning findes ikke i dag, hvor en font er uafhængig af den maskine, der skal anvendes til designprocessen (herunder sats).

Bøger skal ikke nødvendigvis sættes med en "bogskrift"

Udviklingen igennem det 20. århundrede – ikke mindst de sidste 20 år – har medført, at opdelingen i bogskriffter/ikke-bogskriffter ikke

længere har relevans. I dag kan bogdesigneren vælge mellem et langt større udvalg og er ikke bundet af, at bøger kun skal designes med antikvaskrifter.

Skrift – skriftfamilie – skriftsystem

De allerførste trykskrifter var organiseret som “stand alone” skrifter; senere udvikles såkaldte skriftfamilier med mange styrker, smalle, brede og ornamenterede snit. I dag benyttes termen *skriftsystemer* ofte til angivelse af meget omfangsrige skriftfamilier.

Alt efter en opgaves kompleksitet kan disse skriftsystemer overvejes – de vil ofte rumme mulighed for at løse opgaver, der kræver en stærkt differentieret typografi, samtidig med at den æstetiske sammenhæng bevares, eftersom proportioner og formsprog er opbygget ud fra de samme principper.

Det gode skriftvalg

Det gode hensigtsmæssige valg af skrift til en given bogopgave bør i de fleste tilfælde bygge på praktiske krav snarere end smag og stil/trend-overvejelser. Her er nogle overvejelser, som den gode bogdesigner bør gøre sig (ikke i prioriteret rækkefølge), når der skal vælges skrift til bogens materie:

Et værktøj til designprocessen

- *Skriftens udtryk skal passe til opgaven*

Er det en bog om renæssancen, skal den sættes med en renæssanceantikva – ikke en nyklassicistisk antikva. Bogen kan også sættes med en moderne grotesk – man behøver ikke nødvendigvis lave historiske pasticher, blot fordi emnet er historisk.

Det handler om at få form og indhold til at spille sammen.

- *Skriftens form skal kunne klare opgaven*

Er det en bog, hvor der er brug for at sætte teksten eller dele af den i meget små størrelser, skal familien rumme robuste varianter, dvs. i de helt rigtige styrker. Dette også set i lyset af tryk- og papirkvalitet.

Er det en bog, hvor æstetikken spiller en stor rolle, kan det være hensigtsmæssigt, at skriftfamilien indeholder såkaldte display-varianter (designet til brug i store størrelser, ca. 18 pkt. og opefter).

Det handler om at analysere tekstens konstruktion og derefter give den en god form.

Tegnsættets omfang

- *Tegnsættet skal være dækkende*

Opgaven kan kræve, at der f.eks. anvendes euro-tegn, matematiske tegn, brøker, ægte kapitæler, forskellige former for tal (minuskel- og versaltal, hybrider, kapitæltal osv.). Derfor skal tegnsættet

være omfangsrigt. I nyere fonte fremstillet som OpenType (se senere) vil det for det meste være i orden.

Fontkvalitet

— Fontkvalitet – to centrale forhold

To forhold i selve fonten påvirker satskvaliteten: de enkelte tegn/bogstavers breddeværdier, dvs. de værdier der regulerer, hvor meget de fylder i en linje, og hvor tæt de kommer til at stå på de bogstaver, der står før og efter. Desuden er antallet og kvaliteten af knibningsparrene centrale (knibningsparrene er en række kombinationer, der kan give afstandsproblemer, som f.eks. Ty eller AV). Disse værdier kan være mere eller mindre godt udarbejdet. Jo bedre fonten er på disse områder, desto mere rationel er den at arbejde med. Brugeren skal ikke manuelt regulere ved at knibe og spærre.

— Gratis fonte er som regel ikke så gode

Nogle gange mangler de danske tegn som æ, ø og å simpelthen i fontene, og så kan den kun anvendes med besvær. Desuden er antallet af knibningspar i mange gratisfonte begrænset. Fonte bør derfor købes hos anerkendte leverandører, der har en bevidst kvalitetskontrol.

— Brug OpenType

Arbejdet med satsens detaljer, som f.eks. valg af talformer eller alternative bogstaver, kan rationaliseres/automatiseres, hvis man bruger fonte i OpenType-formatet, som vil være standard i mange år fremover.

Henvisninger i udvalg

Bøger:

Birkvig, Henrik: *Birkvigs Skriftatlas*. Grafisk Litteratur, 1996.

Birkvig, Henrik: *Birkvigs Typografiske Mosaik*. Grafisk Litteratur, 2007.

Mourier, Mette & Eric: *Bogdesign. Tilrettelægnings af illustrerede bøger*. Den Grafiske Højskole/Forlaget Grafisk Litteratur, 1999. (*Den Nye Selmar 2*).

Reimer, Eli & Birkvig, Henrik: *Skriftanalyse. Klassifikation af skriftfonte*. Grafisk Litteratur, 2008.

Web:

www.emigre.com
www.fonts.com
www.fontshop.com
www.linotype.com
www.myfonts.com
www.typography.com
www.typography.net

Rettigheder

— Tjek licensen

Det er værd at tjekke de licensbetingelser, som en font ledsages af. Dokumentet kaldes en EULA – End User License Agreement. Der er endnu ingen standard for fonte, og det betyder bl.a., at der er stor forskel på, hvad en bruger må og ikke må med en skrift. F.eks. skal man hos leverandøren Emigre købe en tillægslicens, hvis man vil embedde (indlejre) fonten i pdf-dokumenter. Man må i mange tilfælde heller ikke vedlægge fonten de InDesign- eller Quark-dokumenter, som bogen skal produceres fra. Trykkeriet skal have deres egen licens til de fonte, der skal anvendes. Fonte er nemlig (næsten) lig al anden software.